

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB3 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
 - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.
- Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 64 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Staatsinrichting van Nederland

1 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om revolutiegevaar/opstanden in verschillende Europese steden (of een voorbeeld daarvan).

2 maximumscore 2

nummer 1, 3 en 6

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

Vraag	Antwoord	Scores

3 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

- Belastingbetalers zouden (omdat zij alles betalen) (meer) invloed moeten hebben op de politiek(e besluitvorming).
- Niet-belastingbetalers droegen weinig bij aan de Nederlandse welvaart/economie.
- Tot dan toe bepaalde vooral de koning de politiek. / Doordat er nu (census)kiesrecht kwam, hadden meer burgers (via de Tweede Kamer) inspraak in het beleid.

4 maximumscore 2

- standpunt 2 1
- standpunt 5 1

5 A

6 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De kritiek is: de (bisschop van de) katholieke kerk werkt samen met de fabrikanten tegen de arbeiders / negeert de harde aanpak van de fabrikant / gebruikt (zijn) haar invloed om de arbeider rustig te houden (de arbeider moet luisteren) 1
- Dat blijkt uit: de bestraffende houding/het niet ingrijpen van de (bisschop van de) katholieke kerk (ten aanzien van de fabrikant/ten gunste van de arbeider) / de neerbuigende/snauwende uitspraak "Schreeuw niet zo hard! De mensen zouden denken dat je ontevreden was" 1

Opmerking

Het tweede scorepunt mag alleen toegekend worden als het eerste deel van het antwoord juist is.

7 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de schoolstrijd en de strijd voor algemeen kiesrecht ervoor zorgden dat verschillende maatschappelijke groeperingen zich ieder apart gingen organiseren (om te strijden voor hun eigen belangen), waardoor een in zuilen verdeelde maatschappij ontstond.

Vraag	Antwoord	Scores

8 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Het lied is na 1917 geschreven, omdat vrouwen in 1917 (passief) kiesrecht kregen / in de Tweede Kamer gekozen konden worden / vrouwen voor 1917 geen passief kiesrecht hadden.

Opmerking

Alleen als na een juiste keuze een juiste verklaring volgt, mag 1 scorepunt worden toegekend.

9 D

10 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het (dragen van een Jodenster) in strijd is met het discriminatieverbod / het recht op gelijke behandeling.

Opmerking

Niet goed gerekend mag worden vrijheid van geloof of godsdienstvrijheid.

11 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

In een democratische rechtsstaat zijn burgers beschermd tegen de macht van de **overheid**. Die bescherming bestaat uit (grond)rechten die in de **constitutie** staan. De macht van de overheid wordt gecontroleerd door een democratisch gekozen **parlement**.

of

In een democratische rechtsstaat moet de **overheid** zich houden aan de **constitutie** die is aangenomen met instemming van het **parlement**.

indien drie begrippen juist worden gebruikt

2

indien twee begrippen juist worden gebruikt

1

Opmerking

De begrippen moeten in een juiste onderlinge samenhang en betekenis worden gebruikt.

12 C

13 C

Historisch overzicht vanaf 1900

14 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de schrijver de oprichting van een (eigen) Joodse staat bedoelt.

Vraag	Antwoord	Scores
15	A	
16	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat het congres was verplaatst naar Nederland, omdat Duitsland in oorlog was / Nederland neutraal was (in de Eerste Wereldoorlog).	
17	maximumscore 2 Bij afbeelding 1 hoort begrip b (= distributie). Bij afbeelding 2 hoort begrip e (= vluchtelingen). Bij afbeelding 3 hoort begrip c (= mobilisatie).	
	indien drie antwoorden juist	2
	indien twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
18	maximumscore 1 Eerst onderdeel 1, dan 3, vervolgens 4 en ten slotte 2.	
	<i>Opmerking</i> <i>Er is maar één juiste volgorde.</i>	
19	maximumscore 2 Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende): – Duitsland moest grondgebied afstaan (een of meer voorbeelden daarvan). – Duitsland moest zijn kolonies afstaan (of een voorbeeld daarvan). – (een deel van) Duitsland werd gedemilitariseerd. – Duitsland mocht nog maar een klein leger/geen vloot/geen luchtmacht hebben. – Duitsland moest de keizer uitleveren.	
	per juist antwoord	1
20	B	
21	maximumscore 2 • 4 (= Onze leider zorgt voor een krachtig staatsbestuur.) • 6 (= Parlementaire democratie en een meerpartijensysteem zijn slecht voor het land.)	1
		1

Vraag	Antwoord	Scores
22	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat deze politicus bij Stalin in ongenade was gevallen / Stalin terreur gebruikte/(regelmatig) politieke tegenstanders liet verdwijnen/uit de weg liet ruimen in het belang van/uit angst voor zijn eigen positie (tijdens de grote zuiveringen) / het niet eens was met deze politicus / hem ontslagen heeft.	
23	maximumscore 2 • De afbeelding is strijdig met het ideaal van gelijkheid • Dat is te zien aan (één van de volgende): – Stalin, want hij is groter afgebeeld dan de rest (die ongeveer even groot zijn afgebeeld). – het ontbreken van vrouwen op de afbeelding / het uitsluitend afbeelden van (blanke) mannen.	1 1
	<i>Opmerking</i> <i>Het tweede scorepunt mag alleen toegekend worden als het eerste deel van het antwoord juist is.</i>	
24	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat de Duitsers de vlucht/het vertrek van koningin Wilhelmina/de leden van de koninklijke familie/de Nederlandse regering (naar Engeland op 13 mei 1940) niet hebben kunnen voorkomen / niet tijdig genoeg waren om haar/hen te kunnen arresteren.	
25	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: Deze poster past bij indoctrinatie, omdat kinderen duidelijk wordt gemaakt dat je de Führer moet dienen / je lid moet worden van de Hitlerjugend (= een jeugdorganisatie van de nationaal-socialisten) / je gelukkig wordt als je doet wat de Führer wil.	
26	B	
27	B	
28	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat Soekarno vond dat hij de Japanners kon gebruiken om onafhankelijkheid te bereiken / de Nederlanders te verslaan / een eind te maken aan de Nederlandse/Europese invloed / de Japanners hem bevrijd hadden uit het (Nederlandse) kamp waar hij gevangen werd gehouden.	
29	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid (in augustus 1945 door Soekarno).	

Vraag	Antwoord	Scores

30 maximumscore 2

Afbeelding 1 hoort in vak b.
 Afbeelding 2 hoort in vak c.
 Afbeelding 3 hoort in vak a.
 Afbeelding 4 hoort in vak b.
 Afbeelding 5 hoort in vak c.

indien vijf antwoorden juist	2
indien vier of drie antwoorden juist	1
indien minder dan drie antwoorden juist	0

31 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Sommige mensen waren blij, omdat de geallieerde bombardementen ook een keerzijde hadden / Duitsers/Duitse burgers ook als slachtoffers gezien kunnen worden 1
- Sommige mensen waren niet blij, omdat Duitsland zelf veel leed heeft veroorzaakt / zelf de oorlog is begonnen / de oorlog met alle mogelijke middelen zo snel mogelijk moest worden beëindigd 1

32 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Deze nieuwe buitenlandse politiek was gericht tegen het communisme 1
- Een voorbeeld van een politiek besluit is (één van de volgende): 1
 - (het aanbieden van) Marshallhulp (aan Europese landen)
 - (de Verenigde Staten namen het initiatief tot) de oprichting van de NAVO
 - het steunen van de oprichting van de EGKS/EEG
 - het (militair) steunen van landen tegen het 'communistische gevaar' / containmentpolitiek

Opmerking

Bij het eerste deel van het antwoord mag het antwoord 'Sovjet-Unie' niet goed gerekend worden.

33 D

34 B

35 B

Vraag	Antwoord	Scores

36 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De kritiek die de tekenaar laat zien is: de Verenigde Naties doen niets/zijn machteloos/roepen alleen maar (om de strijd onmiddellijk te staken) / zijn niet meer van deze tijd/is een achterhaalde instelling 1
- Dat doet hij door: de Verenigde Naties af te beelden als een (blinde, machteloze, hulpeloze) oude persoon (te midden van oorlogsgeweld) 1

37 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken:

- Nederlands standpunt in dit conflict: Nederland gaf (politieke en morele) steun aan Israël (tijdens de Jom Kippoeroorlog) 1
- maatregel van enkele Arabische landen: een olieboycot (tegen onder andere Nederland, waardoor er weinig brandstof was en er autoloze zondagen ingevoerd werden) 1

38 B

39 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Door de glasnost kwam er (meer) **vrijheid van meningsuiting**. Dat betekende verlies van macht voor de **communistische partij**. Het **nationalisme** kreeg daardoor (in verschillende deelrepublieken) steeds meer ruimte. Vervolgens viel de Sovjet-Unie uiteen.

indien drie begrippen juist worden gebruikt 2

indien twee begrippen juist worden gebruikt 1

Opmerking

De begrippen moeten in een juiste onderlinge samenhang en betekenis worden gebruikt.

40 maximumscore 1

Eerst onderdeel 4, dan 3, vervolgens 2 en ten slotte 1.

Opmerking

Er is maar één juiste volgorde.

41 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- argument vóór: de aanwezigheid van kernwapens zorgde voor een (machts)evenwicht / de angst voor het inzetten van atoomwapens was zo groot dat dit het uitbreken van conflicten verhinderde 1
- argument tegen: de aanwezigheid van steeds meer kernwapens (in handen van steeds meer landen) zou kunnen leiden tot het sneller inzetten ervan / leidde tot angst/spanning (voor een kernoorlog) 1

Vraag	Antwoord	Scores

42 C

43 **maximumscore 3**

Boek 1 hoort op plaats a (= 1900-1925).

Boek 2 hoort op plaats d (= 1981-2000).

Boek 3 hoort op plaats c (= 1946-1980).

Boek 4 hoort op plaats b (= 1926-1945).

Boek 5 hoort op plaats c (= 1946-1980).

Boek 6 hoort op plaats b (= 1926-1945).

Boek 7 hoort op plaats a (= 1900-1925).

indien zeven antwoorden juist 3

indien zes of vijf antwoorden juist 2

indien vier of drie antwoorden juist 1

indien minder dan drie antwoorden juist 0

44 B

45 **maximumscore 1**

Uit het antwoord moet blijken dat er sprake is van een grensoverschrijdend probleem dat alleen door gezamenlijke/internationale/Europese afspraken aangepakt kan worden / anders zouden landen door strengere of soepeler voorschriften bedrijven kunnen bevoordelen (wat tegen het principe van de vrije markt ingaat).

46 B

47 **maximumscore 1**

Uit het antwoord moet blijken dat (mede) door de Europese samenwerking de vrede in Europa (na twee wereldoorlogen) bewaard is gebleven.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 30 mei naar Cito.

De normering in het tweede tijdvak wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Als het tweede tijdvak op uw school wordt afgenomen, zend dan ook van uw tweede-tijdvak-kandidaten de deelscores in met behulp van het programma WOLF.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 http://kdc-app.hosting.kun.nl/mediawiki/index.php?title=Spotprent:_Bisschoppen_en_de_Roomsche_arbeiders
- bron 2 naar: D. Wolthekker, Politiek in een handomdraai. Van Thorbecke tot nu, Sint-Niklaas 2003, pag. 65.
- bron 3 <http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/previous:next/&p=1&i=1&o=10&st=Kuyper%2C+Abraham&sc=%28cql.serverChoice+all+%28Kuyper++AND+Abraham%29%29+AND+%28isPartOf+any+%22KDC01%22+%29&t=57>
- bron 4 E. Somers, WO2 in beeld, Roermond 2008, pag. 38.
- bron 5 naar: H. Hirschfeld, Lesbief kernpunten van het Israëliisch-Palestijns conflict, Utrecht 2011, pag. 7 (geciteerd uit: Theodor Herzl, Der Judenstaat, Leipzig/Wenen 1896).
- bron 6 H.P. Willmott, Eerste Wereldoorlog, Utrecht 2004, pag. 32.
- bron 7 afb. 1: <http://proxy.handle.net/10648/670c56b8-1ad9-102f-85b3-003048976d84>
afb. 2: F. de Jong (red), Het socialistenboek, Zwolle 2008, pag. 161.
afb. 3: <http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/SFA03:SFA022801601/&p=1&i=20&t=153&st=mobilisatie%20nederland&sc=%28cql.serverChoice%20all%20mobilisatie%20%20AND%20nederland%29/&wst=mobilisatie%20nederland>
- bron 8 onderdeel 1: naar: R. Chrispijn, Princip. CD: Iets van een clown, Herman van Veen, 1981.
onderdeel 2: H.P. Willmott, Eerste Wereldoorlog, Utrecht 2004, pag. 295.
onderdeel 3: http://beeldbank.nationaalarchief.nl/afbeeldingen/indeling/detail/start/19/trefwoord/Vervaardiger/fotograaf%20onbekend/trefwoord/Geografisch_trefwoord/Brest-Litowsk?lang=n
onderdeel 4: naar: <http://deoorlog.nps.nl/page/mappen/780267/Wapenstilstand%20Compi%28gne%201918?afl=1&d=780266>
- bron 9 <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/Germaninflation.jpg>
- bron 10 M. Timmers, The Power of the Poster, Londen 1998, pag. 121.
- bron 11 R. Kok & E. Somers (red.), Documentaire Nederland en de Tweede Wereldoorlog, Zwolle 1989, pag. 57.
- bron 12 <http://content.cdlib.org/ark:/28722/bk0007t794z/>
- bron 13 afb. 1: <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/07/world-war-ii-pearl-harbor/100117/>
afb. 2: <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/10/world-war-ii-the-fall-of-imperial-japan/100175/>
afb. 3: <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/06/world-war-ii-the-invasion-of-poland-and-the-winter-war/100094/>
afb. 4: <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/09/world-war-ii-the-eastern-front/100150/>
afb. 5: <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/10/world-war-ii-the-fall-of-nazi-germany/100166/>
- bron 14 naar: J.L. Gaddis, De Koude Oorlog, Amsterdam 2008, pag. 47.
- bron 15 naar: A. Matt, Mensen volgens program, Baarn 1961, pag. 18.
- bron 16 naar: http://www.europa-nu.nl/id/vh7doush0hzs/verdrag_tot_oprichting_van_een_europese
- bron 17 Nederland in beeld: de geschiedenis van Nederland in de 20ste eeuw, Naarden 2001, pag. 142.
- bron 18 <http://likud.nl/wp-content/uploads/plikud01/archive/behind%20children.jpg>
- bron 19 F. Behrendt, Balans in lijn, Amsterdam z.j., pag. 90.
- bron 20 naar: W. Melching en M. Stuivenga, Ooggetuigen van de Koude Oorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2007, pag. 182, 115, 48 en 28.
- bron 21 eigen beheer Cito/CvE (naar: CBS, 4-4-2013)
- bron 22 eigen beheer Cito/CvE
- bron 23 naar: Bosatlas van de Wereldgeschiedenis, Groningen 1997, pag. 24.